

Піддубна В. Ф.,

доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук,
доцент

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ В РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ТА АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМАХ

В порівнянні з англо-американською правовою системою щодо розробки інституту юридичної особи романо-германська правова система містить детально розроблену доктрину юридичної особи. Юридична особа є абстрактною категорією, яка охоплює всі можливі види юридичних осіб. Багато уваги приділяється сутності та ознакам юридичних осіб, які закріплені законом а також класифікації юридичних осіб.

Існує поділ на юридичних осіб приватного та публічного права. Всі юридичні особи поділяються на союзи (корпорації) та установи. Встановлені загальні для всіх юридичних осіб правила створення, реорганізації та ліквідації. Виникнення, зміна або припинення юридичних осіб відбувається в нормативно-явочному порядку і як правило супроводжується державною реєстрацією. Правоздатність юридичних осіб які відносяться до підприємницьких організацій є загальною.

В англо-американській правовій системі (або системі загального права) загальне поняття щодо юридичної особи розвинуто слабо. Замість універсальної категорії юридичної особи існують два основних різновиди юридичних осіб: товариства (partnerships) та компанії (у Великій Британії) або корпорації (в США; публічні корпорації у Великій Британії). Товариства мають декілька різновидів, які розрізняються в залежності від характеру відповідальності товаришів за боргами товариства. Повні товариства не визнаються юридичними особами, інший вид товариств – командитні (limited partnership) є юридичними особами.

Основні норми щодо юридичних осіб містяться в актах присвячених компаніям (корпораціям). Аналогом вказаних юридичних осіб в романо-германській правовій системі є товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерні товариства. Система загального права не містить поділу компаній та корпорацій на види в залежності від того, що належить їх учасникам – долі (вклади) або акції. Їх замінює єдиний термін – shares. При створенні корпорацій формуванню початкового капіталу приділяється значно менша увага ніж в романо-германській правовій системі. Формально правоздатність юридичних осіб не визнана загальною. Також в системі загального права відсутній такий різновид юридичних осіб як створені власниками установи, їх замінюють або корпорації (які можуть існувати і як неприбуткові) або довірчі власники.

В кожній з правових систем вироблені певні теорії виникнення інституту юридичної особи. Так, саме в німецькій доктрині цивільного права були вироблені основні теорії юридичної особи, які доводять його правосуб'єктність: теорію фікції та органічну теорію. Засновником теорії фікції є відомий німецький юрист Савіньї. За цією теорією юридична особа являє собою штучно створений суб'єкт права, тобто фікцію. Реальним суб'єктом правовідносин може бути лише фізична особа. З положень даної теорії випливає, що до життя юридичну особу може викликати тільки держава. Тому для юридичної особи характерний дозвільний порядок виникнення і наявність спеціальної правоздатності. Визначати сферу діяльності юридичної особи вправі тільки держава.

Згідно з органічною теорією Гірке юридична особа наділяється людськими якостями, в тому числі своєю волею, органами, а також повною дієздатністю. Відповідальність за своїми зобов'язаннями такі юридичні особи як акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю обмежується їх мінімальним капіталом. Держава в цілому та окремі федеральні землі є юридичними особами публічного права. Союзи (товариства) можуть бути цивільними та торгівельними, тобто їх діяльність може регулюватися цивільним та торгівельним законодавством. Французська доктрина цивільного права містить теорію колективної власності, автором якої є Планіоль. Згідно з цією

теорією юридична особа є особливе уособлення власності, суб'єктом якої є колектив.

Основними теоріями юридичної особи в доктрині США є теорія фікції, відповідно до якої корпорація це фіктивне утворення, яке існує з точки зору закону задля зручності правового регулювання; договірна теорія, де корпорація є договором між зацікавленими суб'єктами; теорія ув'язки договорів де сутність корпорації складається з множинності договорів між її акціонерами (інвесторами) та управляючими (її реальними господарями); теорія процесу, в якій корпорація є процесом, який об'єднує капітал, послуги та напівфабрикати для отримання бажаних результатів. Найбільшого поширення в прецедентному праві набула теорія фікції, яка найбільш чітко розподіляє в якості самостійних суб'єктів права юридичних осіб та фізичних осіб, які входять до юридичної особи.

Легального визначення юридичної особи не міститься ні в законодавстві Франції та Німеччини, ні в праві Англії та США. До основних ознак юридичної особи відносяться: назва, організаційна структура та відокремленість майна, наявність якого визначає його майнову самостійність. В системі загального права як головну ознаку юридичної особи виділяють незалежність існування юридичної особи та її членів (учасників), яка дозволяє йому вступати від свого імені в цивільно-правові відносини, як з третіми особами так і з самими учасниками.

Порядок створення та припинення юридичних осіб в романо-германській правовій системі та системі загального права є схожим. Так, відповідно до законодавства Франції та Німеччини юридичні особи публічного права створюються на підставі публічно-правового акту, тобто в розпорядчому порядку. Юридичні особи приватного права виникають або в дозвільному або в явочному порядку. Розпорядчий порядок окрім рішення засновника передбачає ще й спеціальний дозвіл компетентного державного органу, яке виноситься в залежності від доцільності створення такої юридичної особи. Наприклад, в розпорядчому порядку у Франції створюються

торгівельні товариства, засновниками яких є іноземці, в Німеччині господарські союзи та установи.

В явочному порядку у Франції виникають асоціації шляхом подачі у відповідну префектуру заяви від союзу осіб з вказівкою на назву такого союзу, предмету діяльності, даних про осіб, на яких буде покладено управління справами союзу. Юридична особа повинна бути внесена у відповідний реєстр (тобто зареєстрована), після чого вона визнається державою існуючою. З моменту свого створення юридична особа вправі набувати цивільні права та нести цивільні обов'язки у відповідності з предметом діяльності. Для більшості юридичних осіб, діяльність яких спрямована на отримання прибутку встановлена загальна правоздатність.

Спеціальну правоздатність у Франції мають юридичні особи, які не отримують прибутку від своєї діяльності. Здійснення прав та обов'язків відбувається через органи юридичної особи, які уповноважені законом або статутом. Припинення діяльності юридичних осіб може відбуватися добровільно, тобто за рішенням його органів управління або засновника, по досягненні мети його створення або по закінченні строку, на який вона була створена або в примусовому порядку за рішенням суду.

В системі загального права не існує чіткого розподілу на юридичних осіб публічного та приватного права. На відміну від романо-германської правової системи в системі загального права юридичні особи створюються головним чином в явочно-нормативному порядку. Юридична особа повинна бути внесена у відповідний реєстр (тобто зареєстрована), після чого вона визнається державою існуючою. Реєстрація компаній відбувається у відповідності і з Законом про компанії 1985 р., здійснюється Реєстратором компаній. З моменту завершення свого створення юридична особа вправі набувати будь-які цивільні права та нести цивільні обов'язки, тобто має загальну правоздатність.

Існують різноманітні класифікації юридичних осіб. Це пояснюється як національними особливостями юридичних осіб так і специфікою окремих «сімей правових систем», а також і

класифікаційними критеріями, що використовуються при класифікації останніх. В залежності від зв'язку з системою права звичайно розрізняють поділ юридичних осіб на дві групи: юридичні особи публічного та приватного права.

Юридичні особи публічного права виникають на підставі публічно-правового акту (закону, адміністративного акту), юридичні особи приватного права виникають на підставі приватно-правового акту. До визначальних ознак юридичних осіб публічного права, поряд з наявністю у деяких з них владних правомочностей, відносять також публічний характер цілей, які вони переслідують та особливий характер членства. Саме тому до юридичних осіб публічного права відносять державу, адміністративно-територіальні одиниці, державні установи, торгівельні та промислові палати.

У групі юридичних осіб приватного права найбільш багаточисельними є торгівельні товариства та товариства, які поділяються на статутні, договірні, персональні та колективні. Під товариством розуміється організація, яка створюється з метою ведення справ з отриманням доходів. На сьогодні з певною мірою умовно всі товариства поділяються на «об'єднання осіб» та «об'єднання капіталів». В основі цього поділу лежить домінування особистого або майнового факторів в діяльності юридичної особи. До об'єднань осіб входять повне та командитне товариства, до об'єднання капіталів – акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю та акціонерна команта.

В основі об'єднання осіб лежить особистий довірчий характер взаємовідносин учасників. Об'єднання капіталів базуються насамперед на майнових зв'язках пайщиків. Внаслідок цього, об'єднання осіб поширені серед середнього та малого бізнесу. Напроти, у сфері крупного бізнесу переважно правовою формою є об'єднання капіталів.

Поряд з повним та командитним товариствами до об'єднань осіб (персональних товариств) відносяться схожі з ними в основних рисах партнершип та партнершип з обмеженою відповідальністю у Великобританії та США. Загальним для всіх персональних товариств,

які об'єднують не тільки капітали, але і сумісну діяльність членів, є особливе значення особистого елемента, який проявляється зокрема, в обмеженні права на уступку членства у товаристві, в наданні кожному учасникові права на ведення справ та представництва товариства. В об'єднаннях капіталів члени товариства об'єднують лише капітали. Представництво та оперативну діяльність таких товариств здійснюють спеціально створені органи. За зобов'язаннями товариства несе відповідальність саме товариство, яке виступає в якості юридичної особи.

В результаті проведеного порівняльного аналізу правового інституту юридичної особи в романо-германській та англо-американській правових системах, можна сказати про те, що в основному регулювання цього інституту у вказаних системах відбувається подібним чином, але є певні особливості які є притаманні кожній з правових систем. Зокрема, є відмінності в класифікації юридичних осіб в романо-германській правовій системі та в системі загального права, певну специфіку мають стадії створення та припинення юридичних осіб у цих системах.